

РІШЕННЯ СЛІДЧОГО СУДДІ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ РОЗГЛЯДУ СКАРГ НА РІШЕННЯ, ДІЇ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНІСТЬ СЛІДЧОГО ЧИ ПРОКУРОРА ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

ВАЛІГУРА Дмитро Миколайович - здобувач кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ

УДК 343.155

Исследованы отдельные вопросы формы и содержания решений следственного судьи по результатам рассмотрения жалоб на решения, действия или бездействие следователя, прокурора в процессе досудебного расследования. Установлено несовершенство нормативного регулирования правовых положений принятия и практики постановления следственными судьями определений по результатам рассмотрения и разрешения жалоб на решения, действия или бездействие следователя, прокурора в процессе досудебного расследования. Предложены и сформулированы изменения и дополнения к нормам действующего УПК Украины.

Ключові слова: *оскарження, рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора, ухвала слідчого судді, законність, обґрунтованість, вмотивованість ухвали слідчого судді*

Постановка проблеми, її зв'язок із науковими та практичними завданнями

Відповідно до ст. 55 Конституції України кожному гарантується право на оскарження до суду рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Конституційне право кожної особи на судовий захист відображене і у нормах кримінального процесуального закону. Стаття 24 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), деталізуючи конституційні норми, гарантує право на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності суду, слідчого судді, прокурора, слідчого в

порядку, передбаченому КПК, закріплюючи таку засаду кримінального провадження, як забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності.

Більш детально порядок оскарження, зокрема і рішень, дій чи бездіяльності слідчого, прокурора встановлюється нормами гл. 26 КПК.

Варто зазначити, що з прийняттям у 2012 році нового КПК інститут оскарження, зокрема під час досудового розслідування, зазнав певних змін, пов'язаних серед іншого і з процедурою розгляду та вирішення скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора під час досудового розслідування.

Наявні у КПК положення щодо розгляду та вирішення скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора під час досудового розслідування, постановлення слідчим суддею відповідної ухвали недостатньо повно регулюють відповідні кримінально-процесуальні відносини, що, у свою чергу, у практичній діяльності призводить до проблем, пов'язаних як із процедурою розгляду скарги, так і з механізмом її вирішення, оформлення відповідного судового рішення.

Таким чином, актуальним як з теоретичних, наукових, так і практичних позицій, є питання щодо з'ясування форми та змісту рішень слідчого судді за результатами розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора під час досудового розслідування.

Ступінь наукової розробленості

Проблеми, що стосуються механізму захисту прав, свобод і законних інтересів суб'єктів кримінального процесу, у тому числі оскарження дій, рішень і бездіяльності органів досудового розслідування, прокурора, суду завжди були предметом дослідження у кримінально-процесуальній науці. Дослідження процедури оскарження проводились у роботах С. І. Вікторсько-го, І. Я. Фойницького, М. С. Строговича, В. Л. Буднікова, А. Я. Дубинського, І. І. Зарєви, О. В. Капліної, О. Ю. Костюченко, В. І. Летучих, П. А. Лупинської, В. Т. Малярєнка, О. Р. Михайленка, М. М. Михеєнка, Г. В. Федотової, Л. В. Черечукіної та інших процесуалістів.

Результати проведених досліджень, безперечно, відіграли значну роль у становленні та розвитку інституту оскарження, однак далеко не усі проблемні питання правозастосування у цій сфері можна вважати вирішеними. Їх актуальність особливо загострилась після прийняття та введення у дію нового КПК, який поставив перед дослідниками, а відповідно і практиками, низку дискусійних питань, зокрема і щодо форми та змісту рішень слідчого судді за результатами розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора під час досудового розслідування.

Метою цієї статті є з'ясування форми та змісту рішень слідчого судді за результатами розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора під час досудового розслідування.

Виклад основного матеріалу

Важливою складовою інституту оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування є підсумкове рішення слідчого судді, що приймається ним за результатами розгляду скарги. Це процесуальне рішення приймається у формі ухвали.

Варто зазначити, що усі рішення слідчого судді, що приймаються ним під час розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування чи про-

курора під час досудового розслідування, умовно можуть бути поділені на проміжні та підсумкові. Проміжні рішення приймаються слідчим суддею під час безпосереднього розгляду скарги та спрямовані на забезпечення повноти та об'єктивності такого розгляду, змагальності сторін тощо (наприклад, рішення про розгляд скарги за відсутності слідчого чи прокурора; рішення, що приймаються по клопотанням учасників провадження). До підсумкових рішень слідчого судді слід віднести ті рішення, що приймаються ним за результатами розгляду скарги на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування, тобто рішення, прийняті за результатами судового засідання.

Постановлення ухвали слідчим суддею – більш відповідальний момент у діяльності слідчого судді щодо розгляду та вирішення скарги. В ухвалі підводиться підсумок усього судовому засіданню по скарзі. Цією ухвалою слідчим суддею остаточно вирішується питання щодо захисту прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження на цьому етапі кримінального провадження в межах порушених у скарзі питань. Адже відповідно до ч. 3 ст. 307 КПК ухвала слідчого судді за результатами розгляду скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора не може бути оскаржена, окрім ухвали про відмову у задоволенні скарги на постанову про закриття кримінального провадження.

В ухвалі слідчого судді завжди міститься висновок судді щодо застосування певної норми до конкретної життєвої ситуації, до конкретних відносин між учасниками процесу та посадовими особами, чиї рішення, дії чи бездіяльність оскаржуються. Рішення слідчого судді не вирішують будь-яких питань щодо суті кримінального провадження, однак є кінцевими рішеннями в межах судового контролю у досудовому кримінальному провадженні.

Відповідно до ч. 2 ст. 307 КПК за результатами розгляду скарги на рішення, дії чи бездіяльність під час досудового розслідування слідчий суддя може постановити ухвалу про:

- 1) скасування рішення слідчого чи прокурора;
- 2) зобов'язання припинити дію;
- 3) зобов'язати вчинити певну дію;
- 4) відмову у задоволенні скарги.

Вочевидь, перелік таких рішень є вичерпним [1, с. 740], однак у судовій практиці подекуди виникає потреба у постановленні ухвали, що цим переліком не передбачена, зокрема у разі необхідності прийняття по скарзі одночасно рішення і про відмову у задоволенні скарги в певній частині і про її задоволення в іншій частині. Така ситуація виникає, зокрема, у тих випадках, коли в одній скарзі особа оскаржує декілька рішень, дій чи форм бездіяльності, а за результатами розгляду такої скарги слідчий суддя робить висновок про необхідність, наприклад, задоволення вимог скаржника щодо скасування рішення слідчого та одночасно відмову у задоволенні вимог скаржника щодо зобов'язання вчинити певну дію.

Іншими словами, рішення слідчого судді при вирішенні скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора під час досудового розслідування за фактичним змістом може бути про: скасування рішення слідчого чи прокурора, зобов'язання припинити дію, зобов'язання вчинити певну дію, залишення рішення, дії слідчого чи прокурора без змін. Такі за фактичним змістом рішення слідчого судді можуть бути викладені у такій формі: ухвала про задоволення скарги, ухвала про часткове задоволення скарги, ухвала про відмову у задоволенні скарги.

Крім того, слідчий суддя приймає рішення про закриття провадження за скаргою у разі, якщо слідчий, прокурор самостійно скасовують рішення, що оскаржується, відповідно до ч. 2 ст. 305 КПК.

Таким чином, можна зробити висновок, що у переліку ухвал слідчого судді, який закріплений у ч. 2 ст. 307 КПК, змішані ухвали за формою та змістом.

Серед норм гл. 26 КПК не містяться положення щодо змісту, структури, реквізитів ухвали слідчого судді, вимог, яким вона повинна відповідати. Відповідно до ухвали слідчого судді, винесені за результатами розгляду та вирішення скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора під час

досудового розслідування, повинні відповідати загальним вимогам, які пред'являються до судових рішень загалом і ухвал зокрема.

Так, відповідно до ст. 370 КПК судові рішення повинні бути законним, обґрунтованим і вмотивованим. Законним є рішення, ухвалене компетентним судом згідно з нормами матеріального права з дотриманням вимог щодо кримінального провадження, передбачених КПК. Обґрунтованим є рішення, ухвалене судом на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які підтверджені доказами, дослідженими під час судового розгляду та оціненими судом відповідно до ст. 94 КПК. Вмотивованим є рішення, у якому наведені належні і достатні мотиви та підстави його ухвалення.

Отже, законність ухвали слідчого судді, що розглядає та вирішує скаргу, обумовлюється, по-перше, компетентністю слідчого судді, а по-друге, правильним застосуванням і дотриманням норм матеріального та процесуального права. Скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора під час досудового розслідування розглядаються слідчим суддею місцевого суду (ч. 1 ст. 306 КПК). Виходячи з правил територіальної підсудності (ст. 32 КПК), скаргу має розглядати слідчий суддя того місцевого суду, у межах територіальної юрисдикції якого було прийнято рішення, вчинено дію чи допущено бездіяльність, що оскаржуються. При вирішенні скарги слідчий суддя повинен обрати і застосувати належну норму, здійснивши її правильне тлумачення відповідно до її змісту та смислу. Зазначення усіх норм (як матеріальних, так і процесуальних), які були застосовані слідчим суддею при вирішенні скарги та формулюванні рішення, в ухвалі є обов'язковим.

Перед застосуванням правової норми слідчий суддя зобов'язаний, по-перше, переконатись у тому, що норма є чинною, а по-друге, що вона відповідає Конституції України, міжнародним договорам, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Приймаючи рішення та забезпечуючи реалізацію засад верховенства права та законності у своїй діяльності (статті 8, 9 КПК), слідчий суддя, крім того, повинен враховувати практику Європейського суду з

прав людини, а у випадках, коли положення КПК не регулюють або неоднозначно регулюють ті питання кримінального провадження, що є предметом дослідження під час розгляду та вирішення скарги, застосувати загальні засади кримінального провадження, визначені ч. 1 ст. 7 КПК.

Обґрунтованою буде така ухвала слідчого судді, що постановлена ним на підставі доказів, досліджених у судовому засіданні по розгляду скарги та оцінених слідчим суддею відповідно до ст. 94 КПК. При цьому, обґрунтованість ухвали передбачає відповідність висновків слідчого судді, викладених в ухвалі, тим фактичним обставинам, які були встановлені в судовому засіданні.

Дослідження доказів у судовому засіданні по розгляду скарги полягає в заслуховуванні доводів скаржника, його захисника чи представника, слідчого, прокурора, рішення, дії чи бездіяльності яких оскаржується, дослідженні матеріалів, що обґрунтовують скаргу або заперечують доводи, викладені в ній. Розглядаючи скаргу, слідчий суддя зобов'язаний розглянути та вирішити заявлені учасниками судового засідання клопотання, у тому числі ті, що стосуються дослідження доказів. Стаття 306 КПК не передбачає будь-яких обмежень щодо засобів дослідження доказів у судовому засіданні по розгляду скарги. Відповідно розглядаючи скаргу, слідчий суддя має право проводити допити, досліджувати речові докази, документи, звуко- і відеозаписи, отримувати консультації та роз'яснення спеціаліста, а також проводити експертизи, пред'являти для впізнання, проводити огляд місця події у необхідності, доручати проведення слідчих (розшукових) дій, хоча застосування останніх деякі автори вважають неможливим [2, с. 594].

Усі надані сторонами та одержані слідчим суддею докази, що були досліджені в судовому засіданні, мають бути оцінені ним відповідно до правил ст. 94 КПК. Недотримання цих правил ставить під сумнів обґрунтованість ухвали слідчого судді.

Ухвала слідчого судді буде вмотивованою за умови, що в ній наведені належні і достатні мотиви та підстави її постановлення. У судовій практиці недотримання цієї

вимоги є найбільш поширеним недоліком ухвал слідчих суддів. Насамперед, це стосується ухвал про відмову у задоволенні скарги, з яких не вбачаються достатні мотиви та підстави незадоволення вимог скаржника.

Ухвала слідчого судді також має бути визначеною, безумовною та повною. Визначеність ухвали слідчого судді полягає у категоричності та чіткості відповіді слідчого судді на питання (проблему), що викладене у зверненні скаржника. Визначеність ухвали є невід'ємною умовою її подальшого виконання. Безумовність ухвали полягає у чіткому та вичерпному викладенні порядку її виконання без будь-яких умов, від настання яких залежало б її виконання, а у передбачених законом випадках – і оскарження.

Ухвала слідчого судді, винесена за результатами розгляду та вирішення скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора під час досудового розслідування, за змістом і структурою має відповідати вимогам, визначеним ст. 372 КПК, з урахуванням особливостей предмета судового провадження у такому випадку. Незважаючи на те, що судові засідання по розгляду та вирішенню скарги під час досудового розслідування не є судовим розглядом у широкому розумінні, ухвала слідчого судді повинна відповідати встановленій законом процесуальній формі та містити усі необхідні реквізити.

Так, у вступній частині ухвали мають бути зазначені: дата і місце її постановлення; назва та склад суду, що постановив ухвалу, секретар судового засідання; прокурор, слідчий, особа, яка подала скаргу, та інші учасники провадження, якщо вони брали участь у судовому засіданні; найменування (номер) кримінального провадження. Мотивувальна частина ухвали повинна містити: сутність скарги, що розглядається; вимоги скаржника; заперечення слідчого, прокурора, чий рішення, дії чи бездіяльність оскаржуються; обставини, встановлені судом із посиланням на докази, досліджені в судовому засіданні, а також мотиви неврахування окремих доказів; мотиви, з яких суд виходив при постановленні ухвали, і положення закону, якими він керувався при вирішенні скарги. Резолютивна частина ухвали – це

АНОТАЦІЯ

Досліджено окремі питання форми та змісту рішень слідчого судді за результатами розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора під час досудового розслідування. Встановлено недосконалість нормативного врегулювання правових положень прийняття та практики постановлення слідчими суддями ухвал за результатами розгляду та вирішення скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора під час досудового розслідування. Запропоновано та сформульовано зміни та доповнення до норм чинного КПК України.

фактично висновок слідчого судді щодо задоволення скарги чи відмови в її задоволенні. Тут має бути вказано рішення слідчого судді щодо скасування рішення слідчого чи прокурора, або зобов'язання припинити дію, або зобов'язання вчинити певну дію, або залишення рішення чи дії без змін. Також зазначаються строк і порядок набрання ухвалою законної сили та її оскарження.

Висновки

Дослідження правових положень прийняття та практики постановлення слідчими суддями ухвал за результатами розгляду та вирішення скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора під час досудового розслідування, засвідчує певну недосконалість нормативного врегулювання цієї процедури в нормах КПК, що призводить до неоднозначного тлумачення та застосування відповідних положень у правозастосовній практиці. Водночас, право на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності посадових осіб у криміналь-

SUMMARY

Single questions of form and content of decisions of the investigative judge by results of consideration of complaints to decisions, actions or a divergence of the investigator, the prosecutor in the course of pre-judicial investigation are investigated. Imperfection of standard regulation of legal statuses of acceptance and practice of the resolution by investigative judges of definitions by results of consideration and permission of the investigator, the prosecutor in the course of pre-judicial investigation is established. Changes and additions to standards of the existing Criminal Procedure Code of Ukraine are offered and formulated

ному провадженні і, зокрема рішень, дій чи бездіяльності слідчого, прокурора під час досудового розслідування, є однією з найважливіших гарантій захисту відповідними зацікавленими особами своїх прав і свобод від їх порушення, що обумовлює необхідність визначення шляхів і способів удосконалення законодавства та практики його застосування у цьому напрямі.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 1 / О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. – Х.: Право, 2012. – 768 с.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / відп. ред.: С.В. Ківалов, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченко. – Х.: Одиссей, 2013. – 1104 с.